

Suomen Rehtorit ry
Rautatiepääläisenkatu 6, 00520 Helsinki
www.surefire.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Aihe: Lausuntopyyntö lukiokoulutuksen laatustrategian luonnoksesta

Viite: VN/5061/2021

Suomen Rehtorit ry kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta lukiokoulutuksen laatustrategiaksi.

Lähtökohtia

Lukiokoulutuksen laatustrategian luonnoksen (jäljempänä laatustrategia) lähtökohdat ja tavoitteet ovat harkitusti ja ajanmukaisesti valittuja. On perusteltua, että laatustrategian keskiössä ovat opiskelijan oppimisen ja osaamisen vahvistaminen sekä lukioyhteisön hyvinvointi. Maamme menestyminen on osaamisen ja sivistyksen varassa. Hyvinvointi mahdollistaa hyvät oppimistulokset ja hyvät oppimistulokset puolestaan luovat hyvinvointia. Laatustrategian neljä keskeistä laatutekijää eli laadukas oppiminen, hyvinvointi ja osallisuus, kehittyvä toimintakulttuuri sekä lukiokoulutuksen saavutettavuus ovat tässä ajassa hyvin tunnistetut ja suuntaavat laatutyötä ja siitä ammennettavaa hyötyä oikeaan suuntaan.

Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä, lukio mukaan lukien kansallinen lainsäädäntö, valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet ja erilaiset toimintaa ohjaavat strategiat määrittävät laadunhallinnan tavoitteet kansallisella tasolla ja asettavat näin sopivan väljän kehikon opetuksen järjestäjätasolla tapahtuvalle laatutyölle. Suomalaisen koulutuksen laadunhallinta on kaikilla kouluasteilla nykyisellään keskeisiltä osiltaan itsearviointiin perustuvaa, joskin erilaiset auditoinnit ja vertaisarviointit tuovat yhä voimallisemmin lisää riippumatonta tietoa koulutuksen laadusta. Nykyinen luottamukseen perustuva malli on osoittautunut toimivaksi.

Lausunnolla oleva laatustrategia kokoaa opetuksen järjestäjien nykyään käytössä olevia toimintaa kuvaavia ja laadunhallintaan liittyviä indikaattoreita ja mittareita yhteen dokumenttiin. Laatustrategian abstraktiotaso on verraten korkea, mikä on perusteltua opetuksen järjestäjien riittävän toimintavapauden turvaamiseksi ja säilyttämiseksi. Uusia avauksia ja työkaluja, jotka helpottaisivat opetuksen järjestäjien käytännön laatutyötä, ei laatustrategiassa valitettavasti juuri ole.

Yksikön koolla on merkitystä laatustrategian käytännön toteuttamisessa. Laatustrategia palvelee paremmin suuria yksiköitä. On otettava huomioon, että laatutyö kuormittaa suhteessa vähemmän isojen yksiköiden rehtoreita ja opettajia, koska vastuuta voidaan jakaa laajemmin. Osa laatua

kuvaavista indikaattoreista on sen tyyppisiä, että laajoja kehitystrendejä on helpompi seurata suuremmissa yksiköissä. Pienten yksiköiden osalta satunnaisvaihtelu saattaa olla suurempaa. Ei tosin ole mahdollista varmuudella todeta, miten yksikön koko vaikuttaa laadunhallintatyöllä mahdollisesti tavoitettaviin arvokkaimpiin havaintoihin.

Toimintaympäristön kuvauksesta

Toimintaympäristön muutosta kuvaavat osa-alueet eli koulutusjärjestelmän kokonaisuus, väestökehitys, muuttuvat osaamistarpeet, digitalisaatio sekä hyvinvointi ja osallisuus suuntaavat huomion keskeisimpiin syvempää tarkastelua vaativiin kehitystrendeihin.

Toisen asteen koulutus on maassamme perustunut ja perustuu ns. duaalimalliin eli yleissivistävän lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen erillisyyteen. Valtaosa opetuksen järjestäjistä on kuntia, kuntayhtymiä tai kunnallisia osakeyhtiöitä. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus siirtää taloudellisin voimavaroin mitaten suurimman osan kuntien nykyisistä tehtävistä hyvinvointialueille. Opetus ja koulutus ovat kiistatta jatkossa kuntien keskeisimpiä tehtäviä niin resursseiltaan kuin lyhyt- ja pitkäaikaiselta vaikuttavuudeltaan. On ainakin varovasti ennakoitavissa, että erilaiset opetuksen järjestäjien välistä yhteistyötä korostavat rakenteelliset järjestelyt ja moninaiset sopimusjärjestelyt tulevat lisääntymään. Erityisesti väestökehitys, muuttuvat osaamistarpeet ja digitalisaatio vauhdittavat kehitystä. Tässä yhteydessä on kiinnitettävä erityistä huomiota laadukkaan ja itsenäisen lukiokoulutuksen aseman turvaamiseen osana suomalaista koulutusjärjestelmää. Laadunhallinnalla on tässä tärkeä tarvittavia toimenpiteitä suuntaava ja arvioiva tehtävä.

Laatustrategiassa korostetaan digitalisaation merkitystä vastattaessa useisiin toimintaympäristön muutoksen aikaansaamiin tarpeisiin. Digitalisaation yhteydessä todetaan, aivan oikein, että digitalisaation tarkoituksenmukainen hyödyntäminen edellyttää syvällistä ymmärrystä pedagogiikasta ja oppimisen prosesseista. Koulutuksen digitalisaation kehittämisen todetaan edellyttävän muun ohella laadunhallintaa. Laatustrategiassa ei kuitenkaan hahmotella, mitä digitalisaation avulla toteutettavalla laadukkaalla etä- ja verkko-opetuksella tarkoitetaan. Vaikka maassamme on annettu etä- ja verkko-opetusta jo yli kahdenkymmenen vuoden ajan, kattava poikkitieteellinen keskustelu näiden opetusmuotojen laadukkaasta sisällöstä ja toteuttamisesta on jäänyt valitettavan vähäiseksi. Laatustrategia olisi oivallinen työkalu ottaa asiaan kantaa, seurata kehitystä ja luoda suuntaviivoja laadukkaammalle opetukselle.

Opiskelijoiden erityistarpeet ovat laatustrategian mukaan digitaalisia koulutuspalveluita kehitettäessä etusijalla. On korostettava, että monella nuorella on vakavia puutteita digitaalisissa geneerisissä taidoissa. Tämä ei koske ainoastaan lukiolain tarkoittaman tuen piirissä olevia opiskelijoita. Digitalisaation hyödyntäminen nykyistä laaja-alaisemmin lisää erilaisten tukipalveluiden tarvetta. Koronapandemian aikana havaittiin, että verkossa annettavan opinto-ohjauksen ja erityisopetuksen sekä opiskeluhuollollisten koulupsykologi-, kouluterveydenhuolto- ja koulukuraattoripalveluiden tarve korostui sen lisäksi, että aineenopettajien työhön kohdistui runsaasti uusia osaamisvaatimuksia. Esimerkiksi opiskelijoiden toiminnanohjauksen puutteet ja voimakkaasti lisääntynyt kuormitus, äärimmillään mielenterveyden häiriöt tulivat näkyviksi.

Digitalisaatio ei siis vähennä kelpoisen ja osaavan henkilöstön tarvetta vaan päinvastoin. Näkyväksi tuli myös etä- ja verkko-opetuksen lähiopetusta suurempi kuormittavuus ja sen vaikutus myös opettajien jaksamiseen. Opetuksen siirtyessä voimallisemmin verkkoon tulisi kiinnittää huomiota myös opettajien työskentelyolosuhteisiin ja palvelussuhteen etuihin. Näillä tekijöillä on vahva liittymäpinta koulutuksen laatuun. Myös rehtorit opettajien esihenkilöinä joutuvat kohtaamaan lukuisia laaja-alaisia haasteita digitalisaatiota toteutettaessa. Laatustrategiassa olisi hyvä tarkastella näitä tekijöitä perusteellisemmin.

Lukiokoulutuksen laatutekijöistä

Tehokas oppiminen vaatii toteutuakseen laadukasta opetusta. Tämän vuoksi ensimmäisen laatutekijöiden otsikon tulisi olla ”Laadukas oppiminen ja opetus”. On kansainvälisesti tunnustettua, että maassamme on korkeatasoinen lukio-opetus, josta voimme olla ylpeitä. Opettajamme ovat eurooppalaisessa vertailussa korkeasti koulutettuja ja opettajan professio on korkealle arvostettu ja haluttu. Vahvuuksia ovat ja laatua luovat myös laaja pedagoginen autonomia ja järjestelmän vahva luottamus paikallisia ratkaisuja kohtaan. Kiinnitämme huomiota siihen, että opetuksen sekä rehtorien ja opettajien rooli tulisi nähdä keskeisenä laatutekijänä ja se tulisi myös laatustrategiassa tuoda avoimesti esille.

Opettajan työn merkitys tehokkaan oppimisen edellytyksenä liittyy myös digitalisaatioon. Etä- ja verkko-opetuksessa opettajan tulee olla riittävästi opiskelijan saavutettavissa ja reaaliaikaisen vuorovaikutuksen tulee korostua kaikessa opetuksessa. Digitalisaation saadessa yhä enemmän alaa opetuksen käytännön toteutuksessa asiantuntevan pedagogisen ja didaktisen osaamisen tarve korostuu. Digitalisaatio ei voi lähtökohtaisesti olla vain löyhästi jäsenneltyä, lähes itsenäisesti tapahtuvaa oppimista. Osa kaupallisesti tarjolla olevasta digitaalisesta oppimateriaalista on nykyisellään laadultaan viimeistelemätöntä ja puutteellista, jolloin opetuksen ja ohjauksen merkitys korostuu. Koska laatustrategiassa digitalisaation nähdään olevan keskeisin keino vastata aikamme haasteisiin, siihen liittyviä indikaattoreita tulisi tarkastella analyttisemmin.

Rehtorien, opettajien ja opiskelijoiden hyvinvointia ja jaksamista luodanneet erilaiset tutkimukset ja kyselyt ovat viime aikoina todentaneet vakavan huolen lukiokoulutukseen kohdistuvista paineista. Hyvinvointi ja osallisuus on kaikkien lukiossa työtään tekevien yhteinen asia. Hyvinvoiva ja osallistava lukioyhteisö syntyy opiskelijoiden, opettajien, rehtorin ja muun henkilökunnan hyvinvoinnista. Laatustrategiassa tulisi käsitellä hyvinvointia ja osallisuutta näkyvämmiin yhteisöllisestä näkökulmasta, koska lukio on kaikkien siellä toimivien ihmisten muodostama yhteisö, ihmisten muodollisesta asemasta riippumatta. Opettajien ja muiden lukiossa työtään tekevien hyvinvointi ja jaksaminen vaikuttaa kiistatta oppimistuloksiin sekä opiskelijoiden viihtyvyyteen ja jaksamiseen. Esimerkiksi henkilökunnan suuri ei-tavanomainen vaihtuvuus, runsaat ja pitkittyneet sairauspoissaolot sekä näistä aiheutuvat sijaisjärjestelyt ovat kriittisiä laatua heikentäviä tekijöitä.

Lukiokoulutuksen saavutettavuuteen liittyen yksi merkitykseltään kasvava osa-alue on muulla kuin kansalliskielillä annettava opetus. Maassamme on yksittäisiä englannin, ranskan, saksan ja venäjän kielellä toimivia lukioita. On selvää, että kansainvälistyvässä maailmassa erityisesti englanninkielisen lukiokoulutuksen tarve korostuu ja opetuksen järjestäjät joutuvat ottamaan tämän huomioon strategisessa kehittämistyössä.

Laatustrategian toteuttamisesta

Laatustrategian tavoitteena on tukea lukiokoulutuksen järjestäjiä kehittämään ja ottamaan käyttöön toimivia laadunhallintamenettelyjä koulutuksen laadun varmistamiseen ja toiminnan jatkuvaan parantamiseen. Strategian tarkoitus on edistää myös laadunhallinnan kansallisen kokonaisuuden jäsentymistä sekä selkeyttää eri toimijoiden tehtäviä ja työnjakoa.

On yleisesti tiedossa, että nykyisellään rehtoreita ja opettajia kuormittavat lukuisat ja toistuvat ydintyöhön kuulumattomat kyselyt ja selvitykset. Monesti rehtoreille ja opettajille jää epäselväksi, mitä tarkoitusta nämä palvelevat. Vastaajille annettava palaute jää valitettavan vaillinaiseksi. Laatutyössä tulisi selvemmin avata, ketä ja mitä varten laatutyötä tehdään. Mikäli paikallisille opetuksen järjestäjille jätetään riittävä toimintavapaus myös tulevaisuudessa, laadunhallintatyöhön tehtävät panostukset hyödyttävät ennen kaikkea oppilaitosten rehtoreita, opettajia ja opiskelijoita jalostamalla koulutuksen toteutusta entistä paremmaksi.

Osa laatutekijöihin liittyvistä mittareista ja indikaattoreista on helposti saatavissa ja työstettävissä olevassa muodossa. Tiedot saadaan suoraan joko valtakunnallisista tai paikallisista rekistereistä. Valtaosa dokumentaatiosta on jo valmiina. Laatua ei hallita tyhjiössä. Laadunhallintatyön onnistuminen edellyttää panostuksia myös muihin valtakunnan tasolla vireillä oleviin uudistuksiin ja kehittämistyö on taloudellisesti järkevää kytkeä muihin merkittäviin kehityshankkeisiin. Hyöty olisi dynaamista ja vuorovaikutteista. Esimerkiksi opettajarekisterin kehittämistyössä pitäisi ottaa huomioon laatutyössä tarvittavien tietojen helppo saatavuus. Tällaisia tietoja ovat esimerkiksi kelpoisten rehtorien ja opettajien määrä ja palkkaus. Myös palkkauksella on välillinen yhteys laatuun. Rehtorien palkkauksessa on huomattavia opetuksenjärjestäjäkohtaisia eroja. Palkkaukseen panostaminen on yksi opetuksen järjestäjän arvovalinta. Myös tämä on laatua kuvaava indikaattori. Rehtorien palkkaukseen tehdyt satsaukset tulisi tehdä näkyviksi osana laadunhallintaa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on varannut lukion laatu- ja saavutettavuusohjelman toteutukseen ja koulutuksen järjestäjien tukemiseen yhteensä noin 15 miljoonaa euroa vuosille 2021–2022. Laatutyöhön osoitettu rahallinen panostus on huomattava. Lukioissa laatutyöstä vastaa ennen kaikkea rehtori. Lisääntyvä työmäärä tulee ottaa huomioon hankerahoituksen ehdoista päätettäessä. Rehtoreille aiheutuva lisätyö tulee asianmukaisesti korvata.

Helsingissä 26.9.2022

Antti Ikonen
puheenjohtaja
Suomen Rehtorit ry